

Dovid Katz

Lithuanian Jewish Culture

Vilnius: Baltos Lankos, 2004, 398 pp.

מי שמבקר היום ברפובליקה הליטאית עשוי לעשות חודשים רבים בארץ זו, לרבות בעריה העיקריות דוגמת וילנה וקובנה, בלי לקבל כל מושג על ההיסטוריה היהודית העשירה של האזור. יתר על כן, הרוב המכריע של אזרחי ליטא כיום יודעים מעט, אם בכלל, על התרומה ההיסטורית העצומה — התרבותית, הלשונית, המדעית והאמנותית — שהעלו יהודי ליטא לארצם. רק מעט מתושבי וילנה מודעים לדוגמה לכך, שעיר הולדתם — המוכרת ליהודים בכל רחבי העולם בכינויה 'ירושלים דליטא' — היתה מרכז הלימוד היהודי הגדול ביותר בעולם במשך מאות בשנים; לכך שהיתה, מאז המאה ה-18 ועד המאה ה-20, מרכז עולמי של למדנות רבנית, של תנועת העבודה היהודית, של ספרות, בלשנות ותרבות יידיש, של התנועה הציונית, ושל הלשון, הספרות והתרבות העברית המודרנית. שכן, בצד בתי הקברות ויותר ממאה וחמישים אתרים 'רשמיים' של מעשי זוועה נאציים הממלאים את שטחה של ליטא המודרנית, נותרו רק מתי מעט מקהילתה היהודית הגדולה בתקופה שקדמה למלחמה ומעט מזעיר מתרבותה הליטאית הייחודית התוססת.

ספרו האלבומי, השאפתני והנאה של דויד כץ, 'תרבות יהודית ליטאית', נועד ללא ספק לפצות במשהו על השיכחה הזאת האופפת את כל מה שנוגע ל'ליטואקעס', כינויים השגור של יהודי ליטא. בספר חותר כץ לספק לקורא שאין לו כל ידע יהודי קודם תמונה מקיפה ככל האפשר של עולמם יוצא הדופן של היהודים הליטאים, החל מראשית ההתיישבות היהודית בליטא בימי הביניים וכלה בשארית הפליטה הקטנה של יהודים החיים היום בארץ זו. כץ מצהיר בגלוי על מטרתו בפתח הפרק הראשון, 'ליטא היהודית': 'המטרה היא להציג את המסגרת המושגית והרוחנית של כל אחת מן התרבויות של יהודי ליטא, כפי שאלה נראו מבעד לעיניהם שלהם' (עמ' 13). גישתו של כץ היא, להגדרתו, גישה של חוקר תולדות תרבות, אשר שם לו למטרה לצייר, במשיחות מכחול רחבות וססגוניות ביותר, את דיוקן התרבות היהודית התוססת של ליטא, שהיתה ואיננה עוד, כאחת מן 'התרבויות נטולות המדינה' (stateless cultures) של אירופה' (עמ' 14). כחוקר תולדות תרבות — בניגוד להיסטוריון חברתי, כלכלי או לחוקר תולדות ההגות — כץ מתיר לעצמו מידה של סובייקטיביות, בהתבסס על קביעתו הלא-בלתי-שנויה-במחלוקת, שלפיה 'בתולדות התרבות תפיסות חשובות ממש כמו עובדות, ולעתים אף יותר מהן'. (עמ' 52)

הספר יצא לאור מטעם 'המרכז לתרבויות נטולות המדינה' (Center for Stateless Cultures) באוניברסיטת וילנה, מוסד שכך עצמו מילא תפקיד בהקמתו. לאור בקיאותו המרשימה בבלשנות ובספרות יידיש ולאור ההיסטוריה האישית הייחודית שלו — כץ משמש פרופסור לשפה, ספרות ותרבות יידיש באוניברסיטת וילנה מאז 1999, ובפרק

זמן זה ערך מחקר שדה תרבותי, אתנוגרפי ולשוני, ללא אח, בליטא ובבילורוס כאחת, בקרב קומץ הניצולים היהודים החיים שם בעשרות ערים ועיירות — ברור כי אין מתאים ממנו להפיק את הספר הזה.

כך מתבונן בהיסטוריה של יהדות ליטא לפני השואה מבעד לעיניו של מי שאינו בוש באהבתו. אין הוא מתנצל על 'התענגותו על המסורות השונות' (עמ' 13) של יהדות ליטא, וניכר בו שהוא נחוש בדעתו להציג את החוויה הליטוואקית לפני השואה כחוויה מאושרת בעיקרה. בסקירתו הכללית של תולדות יהדות ליטא מאז ראשיתה, הוא כותב ברוב התלהבות על שליטי ליטא ובמיוחד על הדוכסים הליטאים גדימין (Gedymin) הגדול וויטולד (Witold) הגדול, אשר את כתבי הזכויות שהעניקו ליהודים, האחד ב־1323 בקירוב והאחר ב־1388–1389, הוא מתאר, לא בלי הגזמה, כהצהרות של זכויות אדם שניתנו 'מאות שנים קודם להופעת הפילוסופים של זכויות האדם במאה ה־18' (עמ' 20).

דברי השבח שלו לגלות המסוימת הזאת, שאליה הוא ללא ספק קשור מאוד, כן טוען, באורח מעורר מחלוקת, כי 'אחד הדברים המוזרים הוא שמושגים גיאוגרפיים מושרשים עמוק יותר בתודעתם של עמים חסרי מדינה מאשר בזו של מעצמות ריבוניות; זה אחד המאפיינים המסקרנים של מצב ה־'statelessness' (עמ' 18). כן מבטא אפוא, מוקדם בספר זה, את חיבתו המיוחדת למצבם של היהודים כעם חסר מדינה, דבר שאין בו כל פסול אלמלא הובילה אותו להטיה אנטי־ציונית ברורה, שאליה נחזור בהמשך.

האלבום של כן על היהדות הליטאית הוא יותר מאשר היסטוריה של יהודי ליטא. זהו גלעד עתיר מידע לכל המאפיינים — הדתיים, הלשוניים, הספרותיים, הפוליטיים והאמנותיים — של התרבות היהודית העשירה ששגשה בליטא במשך יותר משמונה מאות שנה. כאמור, כן שם לו למטרה לסקור את מכלול ההיבטים של תרבות יהודי ליטא, למן תחילת המאה ה־14, כאשר יהודים החלו להתיישב בליטא במספרים ניכרים, ועד ימינו, ובדרך כלל הדבר עולה יפה בידו. די ברור לאורך כל הספר כי קהל היעד העיקרי שלו הוא ליטאים לא־יהודים בני זמננו, בוודאי לא חוקרי יהדות. בספר חמישה עשר פרקים, שכל אחד מהם נחלק לפרקי משנה רבים. הפרקים הראשונים מוקדשים להגדרה ולתיאור של המאפיינים הבסיסיים של 'ליטא היהודית', של 'המורשת העתיקה', של 'אשכנז' ושל 'ליטא'. בארבעת הפרקים האלה מובא סיכום אנציקלופדי תמציתי של תולדות יהדות אירופה ושל התרבות היהודית האשכנזית בכלל והליטאית בפרט. בעקבותיהם באים פרקים היסטוריים ספציפיים יותר המוקדשים ל'ועד מדינת ליטא', ל'גאון מווילנה', ל'חסידים ומתנגדים' ול'ארץ של מסורת יהודית', שיחדיו נותנים תמונה רבת השראה של התרבות הרבנית המסורתית הייחודית לליטא.

1 פרק זה מכיל את תרגומו המקורי היוצא מן הכלל של כן לאנגלית של שיר ההלל ההגיגרפי הארוך שכתבו לגאון בניו יהודה לייב ואברהם ופרסמו כהקדמה לפירוש הגאון לשלחן ערוך. כן גם מביא את תרגומו לחלק מדברי השבח הקצרים יותר שכתב לגאון ר' חיים מוולוז'ין כהקדמה לפירוש הגאון ל'ספרא דצניעותא'.

ששת הפרקים האחרונים בספר עוסקים בעת החדשה וסוקרים את התרומה יוצאת הדופן של היהודים הליטאים לספרות, לבלשנות ולתרבויות היידיש והעברית המודרניות, לפוליטיקה היהודית הליטאית ולאמנויות, וכן מתארים את קהילות המהגרים הליטאים הן בארצות הברית הן בישראל. הספר נחתם בנקודת המבט הייחודית למדי של כץ על הקהילה היהודית הזעירה, אבל החיונית והנחושה, של הרפובליקה הליטאית בת־זמננו, קהילה המורכבת רובה ככולה מניצולי שואה ומצאצאיהם — פינה קטנטנה של העולם היהודי העכשווי, ששום חוקר אינו מכיר מקרוב כמו כץ.

לצד הידע האנציקלופדי של כץ בנושא והחיבה העמוקה שהוא רוחש לו, רבות מההנאות של הספר נובעות מאוזנו הרגישה במידה לא מצויה לגווני-גוונים לשוניים ולביטויים פולקלוריסטיים ומההקפדה בהבאת שמות עצם ביידיש ובעברית כמו גם שמות פרטיים ושמות מקומות ככל גרסאותיהם האפשריות. מרבית הביטויים בעברית וביידיש וגם השמות הפרטיים ושמות המקומות המוזכרים למאות בספר מופיעים לראשונה לפי כללי התעתיק הסטנדרטי של עברית או יידיש, אחר כך בהתאם לעגה הייחודית של היידיש הליטאית ולבסוף לפי כללי הכתיב הליטאי בן־זמננו. כל אימת שיש צורך בכך, מציע הספר גם תרגומים לאנגלית. אסתפק בדוגמה אחת מתחילת הספר העוסקת בסיפורו של החכם הליטאי 'האגדי' הראשון שכץ מזהה בתור

מוישע בן יאנקעב (משה בן יעקב) משאדוב (Shádeve, היום Šėduva, ליטא). הוא נולד שם ב־1449 ועקר ללידה (Lide, היום Lida, ביילורוס) ... היהודים הליטאים הכירו אותו בתור מיישע הגעילע (יידיש תקנית: מוישע הגוילע, 'משה הגולה'). (עמ' 53)

מעבר לטקסט רחב ההיקף של הספר, משובצות בו תמונות רבות, החל בעשרות רפרודוקציות של עמודי שער של ספרים יהודיים שראו אור בליטא או חוברו בידי 'ליטוואקעס' במהלך יותר ממאתיים שנה, וכלה במאות תצלומים של אישים ומקומות בולטים. רוב התצלומים לקוחים מאוספים מוכרים כגון אלה של מכון יו"א. אבל כץ גם כלל בספר עשרות תצלומים נדירים, רובם של בתי כנסת ליטאיים, מן האוסף הפרטי של טומש וישנייבסקי (Wisniewski) מביאליסטוק, תצלומים שרבים מהם נדפסים כאן לראשונה.

רוחב היריעה של התצלומים הוא מדהים, מה שהופך את ההנאה החזותית מן הספר לדומה לעתים קרובות לזו שמסב ביקור במוזיאון; אך דומה שעיקר תרומתו המקורית של כץ נובעת משיתוף הפעולה שלו עם הקרטוגרפית הליטאית גידרה בקונייטה (Beconytė) מאוניברסיטת וילנה. נוסף למפה המקופלת הגדולה והמפורטת מאוד של ליטא היהודית הכוללת חלקי ארץ נרחבים מלטביה, פולין, ביילורוס, רוסיה וצפון אוקראינה בנות־זמננו, שיחדיו הגדירו את גבולותיה של 'הטריטוריה הליטוואקית' — גבולות החורגים בהרבה מאלה של ליטא בת־זמננו — הספר מכיל עוד עשרים מפות מצוינות. כמחצית מן המפות הללו הן שגרתיות למדי, והן מגדירות את גבולות ליטא

היהודית בצמתים היסטוריים שונים, אגב התחקות אחר מגמות דמוגרפיות וכן הלאה. אבל ישנן כמה מפות מקוריות המתעדות בדרך חדשנית ביותר פרטים מחיי הדת והתרבות היהודיים בליטא: לדוגמה, מפה מרתקת, המתחקה אחר 'עליית ליטא כמרכז עולמי של למדנות רבנית: דוגמאות לנדודי רבנים עד זמנו של הגאון מווילנה'; המפה עוקבת בפרטי-פרטים אחר תנועותיהם של כחמישה עשר רבנים בני-סמכא מהוללים ומפורסמים לפני תקופתו של הגאון מווילנה, רבנים שהגיעו לליטא מכל רחבי אירופה. פרט לכך, יש מפה המציגה 'ישיבות ליטאיות חדשות חשובות מזמנו של הגאון ואילך' לפי מפתח צבעוני המאפשר לזהות את ישיבות ליטא בהתאם להשתייכותן לחסידים, למתנגדים ו/או לתנועת המוסר, וגם מלמדת באמצעות צבעים אילו ישיבות עברו מן המתנגדים לחסידים ולהפך, ואילו פסחו על שתי הסעיפים – בין השיטה המתנגדת המקובלת ותנועת המוסר.

שתי מפות מדגימות את התרומה הגדולה שהעלו יהודי ליטא לספרות היהודית: האחת מציגה ערים שבהן נולדו שלושה או יותר סופרים עברים, והאחרת – ערים שבהן נולדו שלושה או יותר סופרי יידיש. המפות האלה כוללות את מספריהם המדויקים של הסופרים בכל הערים הגדולות יותר וגם סיכומים מרשימים. בעבודה משובחת זו באים לידי ביטוי שקדנותו של כץ בשימוש שהוא עושה בלקסיקונים ספרותיים סטנדרטיים כגון זה של קרסל על סופרים עבריים וזה של רייזען וכגון על סופרי יידיש, וכישוריה הקרטוגרפיים המצוינים של בקוניטה.

למרות היתרונות הרבים האלה, לוקה הספר בכמה מגרעות הנובעות בעיקר מן הסגנון ודרך ההצגה הלא-אחידים, הסובייקטיביים והאידיויסינקרטיים, של כץ. לעתים נקרא הספר כהקדמה רגילה, רצינית ואובייקטיבית לנושא. אבל לפתע, הסגנון והמוקד משתנים, ומובאים פרקי משנה – החוזרים לעתים קרובות על חומר שנסקר קודם לכן, אבל הפעם הזאת בנימה הרבה יותר רגשנית וסובייקטיבית, כאילו הוצאו מספרי יזכור. פרקים אלה, הנושאים כותרות עמומות כגון 'מעולם התורה הליטאי', 'שלושה אישים מווילנה היהודית במאה ה-19', 'כמה סופרי יידיש ליטאים אהובים', 'משורות ליטואקיות', כוללים ברוכס דיוקנאות הגיוגרפיים של אישים חשובים אמנם, אך כאלה שנבחרו באקראי. סגנון הכתיבה של כץ הוא מקסים לעתים קרובות, אבל לעתים הקסם מתחלף באי-סדר, בהטיה סובייקטיבית ובהיעדר משמעת מחקרית וספרותית כאחד. הגם שהספר מאיר עיניים בדרך כלל, יש קושי מסוים עם נקודת המבט המוטת של כץ על העברית, ובמיוחד על העברית המודרנית ועל ישראל. כץ מציין את 'התלת-לשוניות היהודית המסורתית' כביכול של היהדות האשכנזית, ומתוך כך הוא מייחס למרכיב הארמי מקום שווה-משקל לזה של המרכיב העברי בספרות הרבנית. הוא טוען שוב ושוב, שלא בצדק, כי הארמית היתה מרכיב משמעותי ביותר בכתיבה הרבנית האשכנזית, במיוחד בפרשנות לתלמוד ובקבלה. אבל האמת היא שמאז סוף תקופת הגאונים, מעולם לא התקרבה הארמית למעמדה של העברית כשפת הכתיבה הרבנית.

אבל מביש יותר הוא טיפולו של כץ בקהילת העולים הליטאים בישראל, המסגיר הטיה תרבותית ברורה נגד התרבות הישראלית והעברית המודרנית, הטיה השקועה עד צוואר בביצת הוויכוחים של 'מלחמת השפות' שהתנהלו בראשית המאה ה-20 בין היידיש לעברית, ואשר מזמן נס ליחס. כץ רשאי, כמובן, להחזיק בדעתו המעורפלת על התרבות הישראלית, אך יש להצטער על כך שפרק המשנה שלו, 'בישראל', הוא קשה ומעורפל הרבה יותר מזה שבא אחריו על 'סופרי יידיש סובייטים'. כך פותח כץ את התיאור השטחי של גורל התרבות הליטאית בישראל:

היחס כלפי היידיש בישראל היה שלילי ביותר. הממשלה, העיתונות וקבוצות שונות של אנשי רוח (לרבות סופרים וחוקרים) דחו בכוח את 'הז'רגון' השנוא של הגולה' [אם זוהי אכן ציטטה, כץ אינו מספק לה מראה מקום — א.ג.], וחששו שהמשך קיומו יסכן את יציבותה של העברית המודרנית, שפת המדינה, שהוחייתה בצורה מלאכותית ... (עמ' 271)

אחרי עוד כמה פסקאות קצרות דומות ברוחן, כץ מתאר בחטף את ה'דריי אברומען' או שלושת האברהמים המפורסמים של ספרות היידיש הישראלית — דהיינו: ליס, קרפינוביץ' וסוצקבר — והדיון היחיד על ישראל בספר כולו, המתמצה בשני עמודים וחצי, מגיע לסופו הפתאומי.

התיאור הקצר והעגום של התרבות הליטאית בישראל מוגבל, כמובן, לסוגיית גורלן של היידיש וספרותה בעשורים הראשונים לקיומה של מדינת ישראל. בשום מקום אין כץ מזכיר את השינוי הדרמטי שהתחולל בתחום זה, במיוחד בשלושת העשורים האחרונים. אין כמובן זכר לעובדה שהאקדמיה הישראלית היא כיום המרכז העולמי התוסס ביותר של לימודי תולדות יהדות מזרח אירופה ותרבותה; לכך שהמספר הגדול ביותר של ספרים ומאמרים — החשובים ביותר בדרך כלל! — בתחום זה רואה אור בעברית, ולכך שלימודי יידיש, לא כל שכן לימודי התפוצות, משגשגים באוניברסיטאות ישראליות יותר מבכל מקום אחר.

ההטיה האנטי-עברית והאנטי-ציונית הזאת אינה מרפה מכץ אפילו בטיפולו במחיה השפה העברית, לייזר פרלמן, הלא הוא אליעזר בן יהודה. שעה שהוא מתאר כיצד התעקש בן יהודה שבני משפחתו ידברו אך ורק עברית, כץ מציין בצנינות:

הדבר היה כרוך בגיוס שנאה (עצמית) לא מבוטלת כלפי היידיש, לשון החולין האמיתית של מיליוני יהודים מזרח אירופים (וכמובן שפת אמו). הוא עקר לפריז ב-1878 והשתקע בארץ ישראל ב-1881, שם כפה על אישתו, דבורה יונאס, לדבר אתו רק בעברית, למרות ההתאכזרות הנפשית שהיתה כרוכה בכך ישנן אנקדוטות רבות על קנאותו של בן יהודה, דוגמת הסיפור על הצפת ביתו מאחר שעדיין לא טבע מילה לברז וסירב לצעוק מעבר לחצר שיסגרו את הברז בשפה אחרת זולת העברית. (עמ' 235)

זהו תיאור מאוד לא מחמיא וללא ספק מוטה של חלוץ השפה והבלשנות העברית ומחבר 'מילון השפה העברית' הגדול, שכך מתייחס אליו בדרך אגב בלבד. אף סופר יידיש או דמות תרבותית אחרת לא מקבלים מידי כך טיפול המתקרב בגסותו ובזלזולו לאלה שהפגין כלפי בן יהודה.

דומה שההטיה האנטי-ישראלית של כך היא פועל יוצא של השקפתו הרומנטית יתר על המידה על תולדותיו של המיעוט היהודי הליטאי חסר המדינה. אף שהוא צודק ללא ספק בכל הנוגע לנדיבותם של כתבי הזכויות מימי הביניים של מלכים ליטאים כגון ויטולד וגדימין, כך יוצר את הרושם כי עד הפלישה הנאצית לליטא, הליטאים האתניים כמעט לא ידעו אנטישמיות מהי. אולם, כפי שכך עצמו כותב בהתייחס לשואה בליטא,

שיעור הרצח בליטא היה הגבוה ביותר באירופה, וברפובליקה הליטאית דהיום נמצאים מאה וחמישים ושניים אתרי רצח המוני (ועוד אתרים רבים 'קטנים יותר'). רוב ההוצאות להורג בירי [של יהודים] בוצעו למעשה בידי משתפי פעולה מקומיים נלהבים, שהגיעו משדירות חברתיות רבות ... (עמ' 355)

מוקדם יותר, דיווח כך במדויק כי

שיעור הרצח של אלה שנותרו במקומות מושבם לאחר השתלטות הנאצים בקיץ 1941 היה 99%. הציביליזציה האירופית הישנה של יהודי ליטא הובאה אל סוף שלא היה אפשר להעלותו על הדעת ... (עמ' 323)

אבל כלום היה זה סוף שלא היה אפשר היה להעלותו על הדעת? בשום אופן לא לדידם של עשרות יהודי ליטא הציונים שקראו לאחיהם לברוח מאירופה, במיוחד בתקופה שבין שתי המלחמות. היסטוריונים של השואה, ודינה פורת בראשם, מתעדים בדקדקנות את הרשעות המיוחדת של משתפי הפעולה הליטאים ברצח העם היהודי, רשעות שהגיעה עד כדי כך שהרשויות הגרמניות נאלצו לעתים קרובות לרסן את הרוצחים המקומיים בניסיון לשמור על 'סדר' כלשהו בזמן ההוצאות ההמוניות להורג. מה שכך אינו יכול להסביר, לאור הנחת המוצא שלו כי ליטא היתה חפה יחסית משנאת יהודים לפני המלחמה, הוא כיצד ומדוע ליטאים כה רבים 'משדירות חברתיות רבות' החליטו לפתע להשתתף בחדווה כה רבה כמעשי הטבח הברבריים של שכניהם היהודים. למרות ההסתייגויות הללו – המוגבלות להטיות האידיאולוגיות של כך באשר לפוליטיקה היהודית המודרנית – 'תרבות יהודית ליטאית' הוא, בסך הכול, הישג נפלא, במיוחד הודות לעיצובו הנאה ולשפע האירורים והמפות שבו. הוא נותן לקוראים תמונה חושנית עשירה של התרבות היהודית הגדולה שנוצרה במרוצת מאות שנים בידי היהודים של צפון-מזרח אירופה, אשר כינו עצמם ברוב גאווה 'ליטואקעס', ומציג תובנות ייחודיות רבות על עולמם שהוכרת באורח כה פתאומי ואכזרי. חבל שהספר יקר כל כך, יקר עד כדי למנוע מרבים את רכישתו. ובכל זאת, ולו רק הודות

לתצלומיו הרבים המפורטים, המקוריים והנדירים, ולמפות הייחודיות עתירות המידע, ראוי לו לספר שיהיה חלק מהותי מכל אוסף בסיסי בתחום היודאיקה.

אהרון (אלן) נדלר
anadler@drew.edu

Artur Sandauer

On the Situation of the Polish Writer of Jewish Descent in the Twentieth Century

Translated by Abe Shenitzer and (the late) Sarah Shenitzer; Edited by Scott Ury
Jerusalem: Magnes Press, 2005, 100 pp.

המסה של ארתור סנדאואר על מצבו של הסופר הפולני ממוצא יהודי במאה ה-20 (*O sytuacji pisarza polskiego pochodzenia żydowskiego w XX wieku — Rzecz, którą nie ja powinienem być napisać...*), שראתה אור בהוצאת מאגנס בתרגום אנגלי דווקא, נמנית עם הדיונים היותר מעניינים על תפקיד היהודים בספרות הפולנית, וכן עם העבודות שבישרו את ההתעניינות הגוברת בפולין בנושאים יהודיים בראשית שנות השמונים של המאה ה-20. הגירסה הפולנית, שהתפרסמה בתקופת המשטר הצבאי (1982), והרשימות של יאן בלונסקי (Błoński), שראו אור באותו זמן, היו נקודת התייחסות חשובה לאנשי ספרות שעסקו ביחסים בין פולנים ליהודים. קולו של סנדאואר היה חשוב במיוחד מפני שהמחבר ייצג הן את הציבור שהוא כתב עליו הן את החוויות שציבור זה עבר.

עבור הקורא הלא-פולני יש להעמיד את החיבור בהקשרו, וחבל שההוצאה הישראלית לא הוסיפה הסבר קצר להקשר מורכב זה. חיבורו של סנדאואר הוא בעת ובעונה אחת מסה היסטורית-ספרותית, פרוגרמה אמנותית וניתוח של תהליך ההתבוללות — חיבור הכתוב כולו מתוך מעורבות אישית. זאת ועוד. גם לנסיבות כתיבתו של החיבור נודעת משמעות. סנדאואר ניתח את מצבו של הסופר הפולני ממוצא יהודי על רקע השינויים שהתחוללו בספרות הפולנית בעקבות המצב הפוליטי שנוצר אחרי 1945. דעתו בעניין תלותם של חלק מהיוצרים הפולנים מאז 1965 בפטרונים מערביים עוררה סערת רוחות. המשורר ומבקר הספרות הדגול סטניסלב באראנצ'ק (Barańczak), שהתגורר אז בארצות הברית, פרסם בתגובה חיבור בשם 'התאבדות הסנדאואריזם' (*Samobójstwo Sandaueryzmu*), ובו מתח ביקורת חריפה על טענתו של סנדאואר, שאמנות המכריזה בקול על ערכיה המוסריים ועל עצמאותה הפוליטית למעשה פורעת את חובה במטבע זר'. באראנצ'ק האשים את סנדאואר במשוא פנים ומתוך כך ביחס עוין לכתיבתם של גולים, הכותבים ספרות עצמאית